

19e jaargang
nummer 11
november 1983

DAAD
EN
GEDACHTE

**orgaan gewijd aan de problemen
van de zelfstandige arbeidersstrijd**

++++
+ Bij elke bijzondere handeling +
+ gaat het denken aan het doen +
+ vooraf. Bij het handelen van +
+ klassen of massa's blijkt de +
+ betekenis van het handelen +
+ pas achteraf. Hier gaat de +
+ daad vooraf aan het begrip. +
++++

Theo Maassen.

DAAD
EN
GEDACHTE

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

GEEN VASTE ABONNEMENTSPRIJS

DE UITGAVE ZAL WORDEN BEKOSTIGD UIT
VRIJWILLIGE BIJDRAGEN

Redactie en administratie:
Schouw 48-11, 8232 BD Lelystad
Postgiro 307695

E E N N O B E L P R I J S V O O R D E K L A S S E N V R E D E

Zo'n twintig jaar geleden deed de Amerikaanse schrijver Irving Wallace het voorstel, de Nobelprijs voor de vrede af te schaffen omdat die, 'in een wereld die weliswaar geen oorlog, maar evenmin vrede kende... al te belachelijk was geworden'. Wallace bedoelde natuurlijk: geen grote oorlog. Kleine zijn er sinds de tweede wereldoorlog en eigenlijk al sinds de aan de eerste wereldoorlog voorafgaande Balkanoorlogen praktisch zonder enige onderbreking geweest. Afgezien daarvan was zijn voorstel natuurlijk zinnig. Wat stelde goed en wel een prijs voor die werd toegekend door een jury, samengesteld uit leden van het Moorse parlement, kopstukken met andere woorden van een samenleving waarmee de oorlog als verschijnsel onverbreekelijk verbonden is, onverbrekelijker dan ooit het geval was met enige maatschappijvorm die aan de huidige voorafging? En wat voor waarde heeft een dergelijke prijs welbeschouwd, wanneer hij ook blijkt te kunnen worden toegekend aan een Amerikaans minister van buitenlandse zaken, medeverantwoordelijk voor afschuwelijke bombardementen op een land als Cambodja, nauw betrokken bij de kontra-revolutionaire staatsgreep tegen Salvador Allende welke gepaard ging met een springvloed van beestachtig geweld?

De toekenning van de Nobelprijs voor de vrede is bijna altijd een kwalijke klucht geweest en dat feit blijft onaangetast door de omstandigheid dat hij de goede wil en de onbeschaamdheid van de juryleden ten spijt veertien maal niet kon worden toegekend doordat welke kandidaat ook zelfs dit gezelschap te gortig was. Twee keer slechts, zo wil het ons voorkomen, is de vredesprijs toegevallen aan iemand wiens keuze begrijpelijk kan worden genoemd: in 1935 aan de Duitser Carl von Ossietzky, in 1983 aan de Pool Lech Walesa.

Anders dan Henry Kissinger had Von Ossietzky zich inderdaad voor de vrede ingespannen. Als vooruitstrevend burgerlijk radikaal en pacifist waarschuwde hij in het door hem geredigeerde blad *Die Weltbühne* tegen de geheime herbewapening tijdens de republiek van Weimar door de Duitse regering op touw gezet. De Nazi's, verklaarde vijanden van de republiek van Weimar, vonden een dergelijke aan de kaakstelling van Duitsland 'hoogverraad' en stopten hem in een concentratiekamp. Wat ze ook op het regiem van Weimar tegen hadden, niet datgene wat Von Ossietzky het verweet.

Wat Walesa aangaat: met de vrede in de wereld, de vrede die 't tegen-

deel is van tussen staten gevoerde oorlog heeft hij maar bitter weinig te maken. Zijn verdiensten, verdiensten in het oog van de burgerlijke wereld, liggen op het terrein van de binnenlandse, op het terrein van de klassenvrede. Voor klassenvrede in Polen heeft Lech Walesa onvermoeid geijverd sinds eind augustus 1980 op de Leninwerk in Gdansk de naar die stad genoemde akkoorden werden ondertekend. De inkt van de daaronder geplaatste handtekeningen van hemzelf en van vice-premier Jagielsky was nog niet droog of hij riep de strijdende Poolse arbeiders al weer tot werkhervatting op. Vervolgens zette hij al zijn - o.i. ten onrechte verworven - autoriteit op het spel om een einde te maken aan 'wilde' stakingen, om de arbeidersklasse in zijn land tot geduld te manen, om discipline en verantwoordelijkheid te propageren, dat wil zeggen de mensen ervan te overtuigen, dat ze zich maar beter niet tot de strijd tegen de staatskapitalistische onderdrukking konden scharen, doch de dingen moesten overlaten aan de door hem verpersoonlijkte organisatie.

Walesa, zei op een gegeven moment de Poolse kardinaal Jozef Glemp, is niet gevaarlijk voor het regiem. Dat wist het Poolse regiem ook, maar het gaf er de voorkeur aan, dat Walesa als 'gevaarlijk' zou worden beschouwd, want dan zou hij het beste ten bate van de klassenvrede oftewel voor het regiem kunnen blijven werken.

Walesa, wist het Westen, is niet gevaarlijk voor het kapitaal. Indien de Poolse arbeiders dōōr zouden gaan met hun 'wilde' akties, indien de arbeidersklasse in Polen het regiem niet slechts in bepaalde opzichten maar volledig op de knieën zouden krijgen, indien in Polen een situatie zou worden geschapen die niet langer als bolsjewistische schijn maar als een werkelijke arbeidersmacht zou moeten worden gekarakteriseerd, dan... ja dan zou het Westen kunnen fluiten naar de rente van de door het Westen aan Polen verstrekte leningen. Maar Walesa vormde een garantie, dat dergelijke toestanden n i e t zouden ontstaan; Walesa stond er borg voor dat er een einde kwam aan de klassenoorlog en dat de klassenvrede ervoor in de plaats kwam. Walesa was in Polen de architect van een soort vrede dat door de internationale bourgeoisie hoger wordt aangeslagen dan welke andere soort vrede ook.

Het Poolse regiem doet net alsof het woedend is, dat Walesa de Nobelprijs heeft gekregen. In 't Westen noemt men de toekenning ervan 'bemoedigend voor Solidariteit'. Naar onze mening is deze toekenning eerder bemoedigend voor Jaruzelski en de zijnen. Want - en daar heeft het Westen gelijk in - het prestige van Walesa wordt erdoor vergroot. Maar wie slaan er munt uit dat prestige? De Poolse arbeiders die Walesa in de kou heeft laten staan soms? Geloof dat maar niet. En geloof evenmin, dat ook maar aan één van die Poolse arbeiders ooit een Nobelprijs zal worden toegekend.

Dacht iemand, dat aan Walesa een Nobelprijs zou zijn toegekend als hij de spreekbuis van de Poolse strijdbare arbeiders zou zijn geweest in plaats de kampioen van de vrede, van de klassenvrede? Vergeet het maar.

=====

Sommige lezers denken, dat ze altijd maar "Daad en Gedachte" kunnen ontvangen zonder regelmatig een behoorlijke financiële bijdrage te leveren. Dat is natuurlijk onmogelijk. Elke lezer is VERPLICHT bij te dragen in de kosten. Weigert hij dat, of laat hij het na uit laksigheid, dan wordt hij onverbiddelijk van de lezerslijst afgevoerd.

=====

Boekbespreking

DE GROTE LANDARBEIDERSSTAKING VAN 1929

IN OOSTELIJK GRONINGEN

Op 1 mei 1929 brak in het oostelijk deel van de provincie Groningen de grootste en langdurigste landarbeidersstaking uit die Nederland ooit gekend heeft. Niet minder dan vijf en een halve maand, tot halverwege oktober, duurde de strijd, die geproklameerd werd door de moderne landarbeidersbond, maar waaraan niet slechts door de georganiseerden doch ook door de ongeorganiseerden met dezelfde vastberadenheid en dezelfde verbittering werd deelgenomen. Merkwaardig genoeg is de geschiedenis van die staking, waaraan destijds niet enkel door de regionale pers maar ook door landelijke kranten als *Het Volk* en *Handelsblad* nogal wat aandacht is besteed, nimmer op enigszins uitvoerige wijze te boek gesteld of geanalyseerd. Zeker, wijlen J. Hilgenga - die sekretaris van de moderne landarbeidersbond is geweest en die in 1929 als stakingsleider is opgetreden - wijdde in het boek dat hij bij het 40-jarig bestaan van zijn organisatie het licht deed zien een hoofdstukje aan het konflikt. Maar wie er de betreffende bladzijden op na leest, die constateert dat daar onvoldoende recht wordt gedaan aan de gebeurtenissen en dat de informatie op geen stukken na volledig is. In andere publikaties is 't bepaald niet beter gesteld. Ger Harmsen en Bob Reinalda, die een beknopte geschiedenis van de Nederlandse vakbeweging samenstelden, doen de staking van '29 met niet meer dan éne pagina plus acht regels af. Dr. Fr. de Jong Edz., die ter gelegenheid van 't 50-jarig bestaan van het N.V.V. een geschiedkundig overzicht van ontstaan en ontwikkeling van deze vakcentrale schreef, noemt in dat werk wél de Groningse landarbeidersstakingen van 1914 en 1919, maar van de allergrootste rept hij met geen woord. Meer dan een halve eeuw lang is het verhaal daarvan onverteld gebleven.

Aan deze hoogst onbevredigende situatie is vorige maand een eind gekomen. Bij de in stad Groningen gevestigde uitgeverij Stabo is een werkje verschenen, dat de oorzaken, de direkte aanleiding en het verloop van bedoeld konflikt op uitvoerige wijze schildert. De auteur ervan is Jaap Meulenkamp, die zelf uit Oost-Groningen afkomstig is en die in zijn jeugd de strijd van de landarbeiders direkt voor zijn ogen heeft zien afspelen. Hij werd in 1917 te Finsterwolde in een landarbeidersgezin geboren en hij weet uit eigen ervaring wat of het destijds zeggen wilde om een landarbeider te zijn. Dat niet alleen. Hij was toen de strijd begon oud genoeg om daaraan nog altijd levendige herinneringen te bewaren. Hij weet nog precies hoe hij samen met andere kinderen de onderkruipers met ketelmuziek naar huis begeleidde. Hij kan zich ook andere, onverbrekelijk met de staking verbonden taferelen nog heel goed voor de geest halen. Bovendien is hij de zoon van de man die namens de ongeorganiseerden zitting had in de plaatselijke stakingsleiding. Dat alles maakte hem als het ware geroepen om de historie vast te leggen.

In een 'verantwoording' vooraf constateert Meulenkamp zelf nadrukkelijk, dat zijn boek geen objektief geschrift geworden is. De feiten, zegt hij, zijn geïnterpreteerd 'door een arbeider, die zelf bij de boeren in

Oost-Groningen op het land heeft gewerkt, die zelf slachtoffer is geweest van de verhoudingen die daar destijds heersten, die van nabij kennis heeft gemaakt met de mentaliteit van de boeren en die zijn sympathie voor de strijdende landarbeiders van 1929 niet onder stoelen of banken wilde steken. Naar mijn mening ontleent Meulenkamps geschrift hieraan zowel zijn bekoring als zijn betekenis. Hoe zou het met onze kennis van het verleden zijn gesteld, indien we niet beschikten over 'getuigenissen', over 'herinneringen', over 'dagboeken', over bladzijden waaruit we met hartstochtelijke stem tijdgenoten of betrokkenen horen spreken? En zijn dergelijke bladzijden waarin sympathieën en antipathieën geen ogenblik verheimelijkt worden niet eerlijker (en derhalve in feite objektiever) dan zulke waarin het pro en kontra van de auteur angstvallig wordt verborgen achter schijnbare 'neutraliteit'?

Het bovenstaande wil allerm minst zeggen dat deze geschiedenis van de Oostgroningse landarbeidersstaking pure herinnering zou zijn. Integendeel. De schrijver ervan baseert zich op uitvoerig feitenonderzoek en hij heeft zich niettegenstaande zijn openlijk beleden partijdigheid geen ogenblik laten verleiden om de feiten ook maar enig geweld aan te doen. Naast datgene wat oudere landarbeiders hen in de loop der jaren vertelden heeft hij dankbaar gebruik gemaakt van de verslagen die indertijd, bijna van dag tot dag in de regionale kranten prijken, van pamfletten en brochures, alsmede van het in het Amsterdamse Internationale Instituut voor Sociale Geschiedenis aanwezige archief van stakingsleider Hilgenga.

'*Wie willen boas blieven*' heeft Meulenkamp z'n relaas genoemd. Die in het Gronings gestelde titel is regelrecht ontleend aan een uitspraak waarmee een groningse boer destijds licht geworpen heeft zowel op de oorzaak van het konflikt als op de halsstarrigheid waarmee hij en zijn soortgenoten aan hun standpunt hebben vastgehouden. Over die Groningse boeren wordt in de eerste, aan de sociale positie van de landarbeiders gewijde, hoofdstukken een boekje open gedaan. De schrijver baseert zich daarbij allesbehalve uitsluitend op z'n persoonlijke ervaringen, die overigens belangwekkend en illustratief genoeg zijn. Hij geeft ook het oordeel weer van anderen, die allerm minst tot de arbeidersklasse kunnen worden gerekend doch desondanks voor het egoïsme en de hebzucht van de rijke Groningse landbouwers geen goed woord over hebben gehad. Tot deze getuigen kan bijvoorbeeld ds. Tonsbeek van Appingedam worden gerekend, die ten tijde van het konflikt in het orgaan *Nieuw Christelijk Leven* konstateerde dat de boeren de arbeiders als minder dan vee behandelden, hun een schandelijk laag loon betaalden en die blijk gaf te beseffen, dat de erbarmelijke omstandigheden van 't landbouwproletariaat de oorzaak van de staking vormden. Waar Meulenkamp tegenover deze erbarmelijke omstandigheden de rijkdom van de boeren plaatst, doet hij dat aan de hand van statistisch materiaal, o.a. ontleend aan de gegevens betreffende de gemeentelijke belastingen, of wel de prijzen van diverse agrarische produkten.

In dezelfde hoofdstukken waarvan wij hier spreken laat de schrijver, wederom aan de hand van een statistiekje, zien dat de tegenstellingen tussen arm en rijk in Oost-Groningen al veel vaker tot verzet van de uitgebuite bevolking leidden. Hij vermeldt hongerrelletjes uit de vorige eeuw alsmede maar liefst elf verschillende kleinere en grotere stakingen tussen het jaar 1912 en het jaar 1923. Wie echter op grond van deze mededeling mocht menen dat '*Wie willen boas blieven*' een wat moeilijke inhoud dan wel een dor karakter zou hebben, vergist zich deerlijk. Deze geschiedenis van

Nederlands grootste landarbeidersstaking is een meeslepend relaas met een op sommige plaatsen - waar de schrijver het over de dramatische hoogtepunten heeft - dermate boeiende schildering, dat de lezer 't boek niet gemakkelijk uit de hand zal leggen.

Zoals gezegd beschrijft Meulenkamp allereerst de sociale verhoudingen die de staking hebben veroorzaakt. Vervolgens behandelt hij de direkte aanleiding, te weten de botte weigering van de boeren om ook maar op enigerlei wijze tegemoet te komen aan bepaald niet ongerechtvaardigde looneisen, gepaard gaande met een uitsluiting van alle leden van de moderne bond op het tijdstip dat de kontrakten verlengd of vernieuwd hadden moeten worden. In verdere hoofdstukken wordt dan beschreven hoe de boeren, door het op uitgebreide schaal werven van onderkruipers de gevolgen van de staking zoveel mogelijk pogen te beperken, hoe de burgemeesters van de Oostgroningse gemeenten door het afkondigen van een samenscholingsverbod het optreden van de stakers tégen die onderkruipers hebben trachten te beletten.

Niet alleen met deze maatregel heeft men getracht het stakingswapen bot te maken. Er werd in de Oostgroningse dorpen ook heel wat marechaussee gelegerd, wier taak het was de werkwilligen te beschermen en de - in het geheel niet bedreigde - 'openbare' (dat wil zeggen: kapitalistische) 'orde' te handhaven. Toen deze gewapende macht op een avond tegen het eind van mei de kans schoon zag haar 'belangrijkheid' op brute wijze te demonstreren, viel er een dode in Finsterwolde. Na het korte hoofdstukje waarin Meulenkamp de gebeurtenissen van de bewuste avond beschrijft, volgt een wat langere uiteenzetting waarin hij punt voor punt de verklaringen uiteenrafelt waarmee zowel de toenmalige burgemeester, als de kommanderende opperwachtmeester de sabelhouwende en schietende manschappen van elke blaam trachtten te zuiveren. Hij vervolgt dan zijn verhaal met de door burgemeester Buiskool van Delfzijl ondernomen bemiddelingspogingen die door de koppigheid van de boeren, later ook door de strijdwil van de landarbeiders geen enkel succes opleverden.

Meulenkamp doet meer dan dat. Hij laat scherpe kritiek horen op de voorstelling van zaken die stakingsleider Hilgenga heeft gegeven in diens boek over de landarbeidersbond. Hilgenga doet 't voorkomen, alsof niet enkel de leden van de christelijke bond, maar óók de ongeorganiseerden de stakers in de wielen reden. Aan de hand van de ledenaantallen en door de bond ook aan stakende niet-leden uitgekeerde bedragen toont de schrijver de onmogelijkheid aan van deze bewering, een stoot in de rug van de ongeorganiseerden die schril afsteekt bij de solidariteit die over en weer door georganiseerden en ongeorganiseerden werd betoond: al direkt bij het begin van de strijd toonden de georganiseerden zich bereid van het hun uitgekeerde stakingsgeld een deel af te staan aan de ongeorganiseerden, aan wie de bond een kleinere uitkering verstrekke. Op die wijze ontvingen a l l e stakers, georganiseerd of niet, wekelijks hetzelfde bedrag.

De landarbeidersstaking van 1929 was een verloren staking. Meulenkamp schildert de omstandigheden waaraan die nederlaag was te wijten: het samenscholingsverbod en het optreden van politie en marechaussee maakten het de landarbeiders onmogelijk om effectief op te treden tegen de onderkruipers, die zich in groten getale meldden. Uit Duitsland kwamen ze, maar veel vaker nog uit het christelijk deel van de Nederlandse boerenstand, waar de mening heerste (en ijverig werd aangewakkerd) dat Oost-Groningen zich bevond aan 'de vooravond van de revolutie'. Ook christelijke arbeiders, uit Friesland en het Westland o.a., maar ook uit andere streken,

stapten in de trein om in het hoge noorden werk te gaan verrichten, soms gewapend met vlaggetjes en onder het zingen van het Wilhelmus.

Om duidelijk te maken waardoor de staking mislukte en mislukken moest, wijst Meulenkamp niet alleen op het bijzonder groot aantal onderkruipers. Ook andere factoren hebben tot de nederlaag van de landarbeiders bijgedragen: de zomer van 1929 was - in tegenstelling tot datgene waarop de stakers gespekuleerd hadden - buitengewoon fraai. Geen aanhoudende regen bedreigde het te velde staande gewas. Dat de oogstwerkzaamheden aanzienlijk werden vertraagd was onder die omstandigheden voor de boeren geen catastrofe. Ongetwijfeld zou de vertraging, niettegenstaande de vele werkwilligen, tóch rampzalig voor de patroons hebben kunnen worden, ware het niet dat ze in de aanschaf van landbouwmachines als de 'zelfbinders' het middel vonden om hun koren in de schuur te krijgen.

De grote staking van 1929, zegt onze geschiedschrijver, was het moment, waarop door de Oostgroningse boeren de eerste oogstmachines werden aangeschaft. Maar, zo voegt hij eraan toe, de échte mechanisatie in de landbouw zette zich pas door na de tweede wereldoorlog. Hij blijft niet in gebreke om te verklaren hoe of dat komt. De desbetreffende beschouwingen vormen meteen de verklaring, waarom de gróóteste landarbeidersstaking in Nederland tevens de láátste is geweest: mét de gestaag voortschrijdende mechanisatie is de landarbeidersklasse steeds verder ingekrompen en tenslotte heeft zij als zodanig opgehouden te bestaan.

Tegen het einde van zijn relaas, nadat hij uitvoerig het einde van de staking heeft beschreven, maakt Meulenkamp de balans op. Hij heeft het dan over de bittere nasmaak die bij alle betrokkenen achterbleef, nadat de moderne bond in april verwachtingen had gewekt die ze onder de gegeven omstandigheden onmogelijk waar kon maken. Hij gaat daarbij ook in op de wijze waarop de staking door bepaalde politieke groeperingen werd geïnterpreteerd en misbruikt. Aan zijn verhaal zijn vier gedichtjes toegevoegd, door tijdgenoten en nauw bij de strijd betrokkenen gemaakt. Zij geven, op dichterlijke wijze nog eens een beeld van de verbittering die onder het Groningse landbouwproletariaat jegens de uitzuigende boeren heerste. En vanzelfsprekend verzuimt de auteur niet om de lezer rekenschap te geven van de door hem gebruikte bronnen.

Het boek van Meulenkamp telt in totaal, met inbegrip van een reeks goed gekozen illustraties, 116 pagina's. Geen dikke 'pil' dus. Maar wél een bijzonder leesbare en belangwekkende verhandeling, waarop door al degenen die in de strijd van de arbeiders geïnteresseerd zijn, té lang hebben moeten wachten. Het boek vult op uitstekende wijze een leemte. Wie in de toekomst over Nederlands grootste landarbeidersstrijd wil spreken, zal persé niet heen kunnen om dit geschrift 1), dat hierbij warm zij aanbevolen.

---

1) J. Meulenkamp, *Wie willen boas blieden, de landarbeidersstaking van 1929 in Oost-Groningen*, uitgave van Stabo/All Round b.v., Groningen 1983, 116 blz., prijs f 17,50.

S T R I J D B A R E   A C H T E R B A N   D W I N G T   B O N D E N   T O T

V E R V R O E G D E   A K T I E S   T E G E N   3 ½ %   K O R T I N G

Het voornemen van het kabinet om ambtenaren en trendvolgers 3½% extra te laten inleveren heeft tot een reeks van stiptheidsakties en stakingen geleid, die op het moment dat deze regels worden geschreven nog allermist zijn beëindigd. Het initiatief hiertoe werd n i e t door de vakbeweging genomen. Integendeel. De vakbeweging heeft het niet laten ontbreken aan krachtige pogingen om de spontane akties van haar achterban de kop in te drukken. Zij had weliswaar bepaalde vormen van verzet aangekondigd - in 't midden latend wélke - maar ze wilde dat verzet niet vóór de 2e november organiseren, in de hoop dat alleen de aankondiging daarvan al voldoende zou zijn om de regering enigermate bakzeil te doen halen. Soms werd aan deze hoop openlijk uiting gegeven, soms ook betoogden de bestuurders, dat er met aktie niet eerder begonnen diende te worden omdat dán pas aan de ambtenaren dát wat ze reeds lang wisten, namelijk dat ze zouden moeten inleveren, officieel zou zijn meegedeeld.

Bij alles wat de heren bureaukraten achter hun schrijftafels zorgvuldig hadden uitgekiend en beraamd was met één ding geen rekening gehouden: met de strijdwil van hun achterban. Door die strijdwil werden de organisaties en de hen overkoepelende federatie volslagen overrompeld. Na een wat aarzelend begin van de loketambtenaren van de PTT en enkele andere categorieën, startte op maandag 17 oktober een spektakulaire stiptheidsaktie van het treinpersoneel waardoor het spoorwegverkeer, in het bijzonder dat in de omgeving van Amsterdam merkbaar werd ontregeld.

De *Volkskrant* konstateerde de volgende morgen, dat het om een grimmige aktie ging. De dienstdoende chef transport was in de nacht van zondag op maandag om half drie uit bed gebeld met de mededeling dat de perrons van het Amsterdamse Centraal Station volhingen met pamfletten. Op zijn beurt belde die om drie uur 's nachts de kontaktman van de Vervoersbond FNV. Of die misschien zou kunnen zorgen dat die pamfletten verdwenen, Het antwoord was "nee" omdat het niet om een aktie van de bond, maar om een "wilde" aktie ging. Een "wilde" aktie die kontaktman Korenblek en distriktsbestuurder Brouwer overigens al geruime tijd hadden zien aankomen. Samen hadden ze hun leden zeker al zo'n twee weken lang tegengehouden.

Nadat in de bewuste nacht de vlam in de pan was geslagen begaf de distriktsbestuurder zich maandagochtend terstond naar het Centraal Station. Een *Volkskrant*-verslaggever noteerde:

"Als Brouwer binnenkomt wil hij meteen weten hoe 'Utrecht", dat is het hoofdkantoor van de Vervoersbond FNV, over de wilde akties denkt. 'O, zijn ze woest? Zeg dan maar dat ik vind dat de bonden de aktie moeten overnemen. Want anders escaleert het. Ze verdenken mij ervan dat ik erachter zit. Utrecht wil me terugfluiten. Ik heb de aktie niet uitgeroepen, maar ik kan m'n eigen leden toch niet laten vallen? Als ze merken dat de bond niet meedoet kunnen we erop rekenen dat het bedankjes gaat kosten. Hoor eens even, de werknemer van vandaag is niet meer onmondig. Die leest z'n krant, die heeft de algemene beschouwingen gevolgd. Dat is de druppel voor onze mensen geweest: als de bond het niet

doet, dan doen we 't zelf, hebben ze gezegd.'....

Dezelfde verslaggever vervolgde:

"Het blijkt dat Utrecht bang is dat de bond een kort geding aan de broek krijgt als hij de aktie in Amsterdam overneemt. Even later wordt bekend dat dat toch gebeurt, maar dan tot 's nachts twaalf uur, met de bedoeling de geest weer in de fles te stoppen tot 2 november."

Er kan geen enkele twijfel bestaan over de manier waarop de Vervoersbond FNV is opgetreden. Veertien dagen lang probeerden bestuurs- en kaderleden iedere aktie tegen te houden. Toen dat tenslotte niet meer lukte besloten ze noodgedwongen de spontaan begonnen aktie 'officieel' te maken, doch alleen maar voor eventjes, enkel maar met de bedoeling weer greep op de gebeurtenissen te krijgen, zodat ze in staat zouden zijn de geest weer in de fles te stoppen.

Wie vurig hoopt, dat een aankondiging dat er akties zullen komen voldoende is om akties overbodig te maken, wie zich vastklampt aan de hoop dat het kabinet voor zijn problemen wel een oplossing zal weten te vinden die de vakbeweging uiteindelijk niet in de problemen brengt - omdat zo'n oplossing voor beide partijen, voor de regering én voor de vakbeweging, te verkiezen is - die moet uiteraard de regering tijd laten om een dergelijke oplossing te verzinnen. Vandaar die datum van 2 november. Vandaar dat de vakbeweging zich tot het uiterste inspande om haar militante leden in toom te houden.

Maar de vakbeweging kón de geest niet in de fles houden en toen die er eenmaal uit was kon geen vakbewegingsman die er weer in terug krijgen. De reeds eerder geciteerde journalist gaf een beschrijving van de stemming die er op het Amsterdamse station heerste, waaruit duidelijk viel af te leiden, dat 't treinpersoneel er niet in het minst voor voelde aan de leiband van de bond te lopen en zich sterk bewust was van z'n eigen kracht. Hij noteerde uitspraken als de volgende:

"Je ziet het, we hebben de bonden niet eens nodig...." en "Laat de bond er maar afblijven.... Wij waarschuwen: als de bond nu de aktie afblaast dan kan hij 't op 2 november met ons ook wel vergeten, dan is het afgelopen voor de leden."

Overstag

De hardnekkigste poging om de strijdende arbeiders weer in het vakbondsgareel te krijgen werd diezelfde maandag de 17e oktober des avonds in de machinistenkamer op het Amsterdamse Centraal Station ondernomen. Een verslaggever van *Het Parool* heeft er een levendige beschrijving van gegeven:

"Jan Koster, voorzitter van de Bedrijfsgroep Spoorwegen van de FNV is degene die het 't meest benaamd heeft. Met een rood aangelopen hoofd probeert hij drie kwartier lang het Amsterdamse NS-personeel over te halen om te stoppen met de stiptheidsakties die maandagochtend spontaan werden gestart. Maar Koster weet vanaf het moment dat hij zijn leden toespreekt, dat de onvrede te groot is. Met zijn vaak onderbroken toespraak kan hij niet verhinderen dat er een definitieve streep wordt gezet door het aktieplan van de vervoersbond FNV.... 'De beslissingen zijn in Den Haag al genomen', wordt vanuit het zaaltje geroepen. 'Als de FNV geen aktie onderneemt, dan doen we dat zelf vanaf de werkvloer.'

Het minste wat we van onze vakbond mogen verwachten, is dat die achter ons gaat staan'....

De uitspraak is karakteristiek voor deze aktie en voor alle akties van deze soort: vol illusies, met volslagen verkeerde, door niets gerechtvaardigde verwachtingen ten aanzien van de bond tracht men de bond tegen diens wil de wil van de arbeiders te doen volgen. Tegelijkertijd worden er ook argumenten gehanteerd waarvoor, gelijk ieder weet, de bond welhaast zal moeten zwichten:

"We zijn nu nog de grootste bond. Als we niet achter deze aktie blijven staan zullen we veel leden onder het spoorwegpersoneel verliezen. Dat kunnen we ons niet veroorloven...."

Toen Koster het opnieuw probeerde hoorde hij zich weer woorden van een totaal andere strekking toevoegen:

"Koster, wees nou eens voor één keer een flinke kerel. Niet jij bent de vakbond. Wij zijn de vakbond. Hier en vandaag is de aktie begonnen.... Ga achter ons staan en roep het NS-personeel in de rest van het land op om met ons mee te doen."

Na dit te hebben weergegeven beschreef de *Parool*-verslaggever hoe een vermoede Koster het opgaf en met schorre stem en onder luid gejuich van de spoorjongens verklaarde dat de bond zich achter de akties zou stellen. Vervolgens verliet hij "enigszins aangeslagen" de zaal om in Utrecht de landelijke stiptheidsakties te gaan voorbereiden. Maar het krantenverslag eindigde niet met die mededeling. De bewuste journalist bleef na het vertrek van Jan Koster in de zaal:

"Als het wat rustiger wordt in de machinistenkamer zegt een FNV-kaderlid desgevraagd: "We zijn begonnen zonder de bonden. Ook al zouden we nu nee hebben gekregen van de FNV waren we doorgegaan. Vanaf 1979 moeten we al inleveren. Tot nu toe in totaal 17½%. We hebben onze prijscompensatie tegen een paar vrije dagen geruild. We hebben ingeleverd om meer personeel aan te kunnen trekken, maar er is een stelselmatige personeelsafbraak. Reken maar dat onze onvrede er ook is bij de andere NS-werknemers in het land. Het treinverkeer wordt ontwricht...."

In de daaropvolgende dagen werd het treinverkeer inderdaad ontwricht en niet het treinverkeer alleen.

Op dezelfde dag dat het NS-personeel in Amsterdam - zowel op het Centraal Station als op het emplacement Dijkgracht - spontaan in beweging kwam, legden in Midden-Nederland de chauffeurs van het streekvervoer spontaan de arbeid neer. De chauffeurs van de Utrechtse stadsbussen sloten zich bij hun 24-uursstaking aan. Streekbussen uit Zuid-Holland reden niet verder dan de Utrechtse provinciegrens. Vervolgens namen de akties hand over hand in omvang en scherpte toe.

I n h e e l h e t l a n d

Ofschoon Wim Kok tot zelfbeheersing opriep en waarschuwde voor escalatie van ongeduld, opgekropte woede en agressie (aldus *De Volkskrant* van 19 oktober) escaleerde datgene waarmee PTT-ambtenaren en spoorwegpersoneel begonnen waren met een snelheid die niemand verraste, die ook maar enigszins op de hoogte was met datgene wat er bij de achterban van de bonden zoal leefde 1).

Stiptheidsakties bij de PTT werden op maandag 17 oktober niet meer al-

leen door de loketambtenaren gevoerd, maar ook door het personeel van de storingsdienst, van de telefoon en van de dienst voor geldverkeer. Op de 18e oktober moesten de intercitytreinen worden opgeheven, waren er stakingen bij de interlokale busmaatschappijen VAD en West-Nederland, waren er aanvankelijk stakingen, later prikakties bij de provinciale veren en stoombootdiensten in Zeeland en begaven de gemeenteambtenaren van Delfzijl, met de bedoeling het werk te ontregelen, zich allemaal gezamenlijk naar de bloedtransfusiedienst om als donor te fungeren.

In de morgenuren van 19 oktober werd er twee uur lang gestaakt door het personeel van de Gronings-Drentse elektriciteitsmaatschappij. Op 20 oktober konstateerde een treinreiziger, dat de stiptheidsaktie bij de NS ook wel gekarakteriseerd zou kunnen worden als een 'zeer-langzaam-aan-aktie' en merkte minister De Koning van Sociale Zaken, dat er bij hem geen post meer werd bezorgd en geen huisvuil meer werd opgehaald. In dezelfde week nog begonnen ook de chauffeurs van de postdistrikten met stiptheidsakties en ook in dezelfde week, namelijk op de 20ste oktober, verklaarde staatssekretaris Bolkestein van Economische Zaken, dat hij in Nederland geen arbeidsonrust verwachtte (*Het Parool* van 21-10-'83). Nog maar weinig dagen later breidde de arbeidsonrust zich uit gelijk een olievlek.

In de week, die begon op maandag 24 oktober was er sprake van akties door buschauffeurs in het gehele land. Het personeel van West-Nederland ging 24 uur in staking, bij de VAD werd volgens het boekje gewerkt. De aktie van het PTT-personeel sloeg over naar de voorsorteercentra en naar de chauffeurs van de bestelauto's in Rotterdam. Er waren storingen van 't interlokale telefoonverkeer en in Breda werd een weg geblokkeerd door personeel van het kadaster. *De Volkskrant* sprak op 25 oktober van een chaos bij de spoorwegen en op 26 oktober van een chaos bij het streekvervoer. Daarna waren in Hengelo de tijdmelding, het telefonische weerbericht, inlichtingen en de storingsdienst van de PTT geruime tijd onbereikbaar. In Den Haag werd het telefoonverkeer eveneens gestoord. De buschauffeurs begonnen met zogenaamde estafettestakingen, die beurtelings in een andere regio en derhalve ook bij een andere maatschappij uitbraken. In Beerta bezette het gemeentepersoneel korte tijd het gemeentehuis, in Haarlem trokken de ambtenaren van het Noordhollandse provinciehuis de straat op. Aan het eind van de week liep het verkeer in Amsterdam vast doordat hoofdverkeersaders werden geblokkeerd, respectievelijk door busjes van de PTT en door gemeenteambtenaren. Op maandag 31 oktober staakte het personeel in elf Nederlandse provinciehuizen evenals dat van de provinciale elektriciteits-, gas- en waterleidingbedrijven. Op de 1ste november reed er zowel in Amsterdam als in Arnhem geen enkele stadsbus vóór 10 uur....

W i e l e i d t w i e ?

Als men voor ogen houdt dat het bovenstaande nog op geen stukken na een volledige opsomming van alle gevoerde akties is en dat begin november nog telkens nieuwe groepen ten strijde trokken, dan zal men weinig moeite hebben met onze konklusie, dat het loonbeleid van de overheid op een even breed als vinnig en vastberaden verzet stuitte. De Groningse ekonoom prof. F. Hartog schreef op 29 oktober in *De Gooi- en Eemlander*: "We zijn in een periode van sociale onrust aangeland waarvan het einde nog niet in zicht is." In dezelfde beschouwing betoogde hij:

".... grommende taal van de vakbeweging hoeft niet alarmerend te

zijn. Zo gaat men daar nu eenmaal te werk. Voortdurend menen de leiders van de vakbeweging dat zij hun spierballen moeten laten zien om indruk te maken op hun achterban.... De werkgevers beschouwen dit als niet meer dan folklore, waar ze doorheen kijken. Binnenskamers schijnen vakbewegingsleiders dikwijls veel redelijker te zijn dan zij naar buiten doen voorkomen. Churchill heeft in dit verband wel eens gesproken van schapen in wolfsvacht. Maar in tijden van spanning... hoeft het dreigen van de vakbewegingsleiders toch niet helemaal onschuldig te zijn. Het gevaar bestaat dat de achterban.... zijn leiders aan hun woord houdt en er inderdaad tegenaan wil gaan. Dan worden de leiders de gevangenen van hun eigen dreigementen, ook al hebben ze die niet echt bedoeld."

Wat prof. Hartog als een 'gevaar' ziet, namelijk dat 'de achterban er inderdaad tegenaan wil gaan', beoordelen wij natuurlijk anders. Van zijn standpunt, dat wil zeggen van het standpunt van de burgerlijke maatschappij, bekeken, heeft hij uiteraard gelijk. Die maatschappij loopt werkelijk gevaar wanneer de achterban van de vakbeweging niet langer aan de leiband van de bestuurders loopt, maar hen onder druk zet dan wel zelfstandig handelt. Voor zover er van ons standpunt uit van 'gevaar' moet worden gesproken, schuilt het hierin, dat de mogelijkheid bestaat dat de leiders zich niet tegen de op hen uitgeoefende aandrang verzetten, maar bij hun achterban in de boot stappen met de bedoeling bij de eerste de beste gelegenheid het roer weer in handen te nemen 2). Dat gevaar is reëel, juist omdat voor het overige prof. Hartog geen ongelijk heeft en zijn beschrijving van de vakbeweging klopt, hoe weinig genuanceerd zij ook mag zijn. Maar hoe is één en ander nu gesteld bij de akties waarvan wij hier spreken?

We hebben het gezien: het Amsterdamse spoorwegpersoneel, dat weliswaar niet het allereerste in beweging is gekomen, maar dat wél het signaal heeft gegeven waarop ál 't spoorwegpersoneel en praktisch het gehele overheidspersoneel hebben gereageerd, handelde geheel spontaan en zelfstandig en tegen de uitdrukkelijke wens van de vervoersbond in. De verklaring die een woordvoerder van de vervoersbonden daaromtrent heeft afgelegd laat hieromtrent geen enkele twijfel bestaan: *"Wij dachten nog met een generale repetitie bezig te zijn, maar onder druk van Amsterdam is de première inmiddels begonnen."* In een interview met *NRC/Handelsblad* heeft de voorzitter van de bedrijfsgroep Spoorwegen van de FNV uitspraken gedaan, die dit volkomen bevestigen en die aantonen, dat niet de vakbeweging de leiding had bij het optreden van het NS-personeel, maar dat het omgekeerd het personeel was, dat de bond de weg wees.

- 'Wat zijn', vroeg de interviewer, 'de kansen op stakingen?'
- "Ik kan", antwoordde Jan Koster, "er geen peil op trekken."
- 'Heeft de vervoersbond het wel allemaal in de hand?'
- "Nee, natuurlijk niet. De aktie bij de NS is begonnen als een wilde aktie. Wij hebben geen hand gehad in de organisatie en op dat moment sta je als bond een beetje buiten spel"....

Is nu, als gevolg van het feit, dat de bond voor de druk van de achterban is gezwicht en de aktie heeft overgenomen, een wezenlijke verandering ontstaan in deze situatie? Ons antwoord luidt: ja én nee. Formeel maakt het natuurlijk groot verschil uit of een aktie 'wild' is dan wel officieel, dat wil zeggen: of de bond er achter staat. Maar als een bond zich achter de een of andere aktie schaart, dan wil dat nog niet automatisch zeggen,

dat op hetzelfde ogenblik de bond ook voorop loopt en - sterker nog - aan de touwtjes trekt. Waarop 't aankomt is, in hoeverre de achterban, niettegenstaande de formeel veranderde toestand in feite nog een kleiner of groter stuk van zijn zelfstandigheid bewaart.

In het onderhavige geval heeft het personeel van de NS zich het initiatief bepaald niet direkt laten ontnemen. Toen de FNV de spoor mannen verzocht hun aktie tijdelijk op te schorten om het welslagen van de vredesdemonstratie in Den Haag niet in gevaar te brengen en toen de NS-direktie daarop liet weten, dat er, om op de bewuste zaterdag extra treinen te kunnen inzetten minstens drie dagen normaal moest worden gewerkt (vanwege de zogenaamde voorbereidingen) toen hebben de aktievoerenden voet bij stuk gehouden. Ze beseften, dat een publieke opschorting van hun aktie meteen het definitieve einde daarvan zou betekenen en ze wensten een optreden waarmee ze kracht bijzetten aan hun materiële eisen niet aan verheven idealen op te offeren. De FNV kon hun nog meer vertellen.

Maar hebben op zaterdag 29 oktober de treinen dan niet normaal gereden? Min of meer wel, maar zonder dat er drie dagen tevoren een einde aan de stiptheidsaktie was gemaakt en zonder er zoiets als een publieke bekendmaking van een opschorting was geweest. De spoorjongens zijn de vredesdemonstranten ter wille geweest. Maar op h u n manier. Niet op de manier waarop de direktie dat had gewild en niet op de manier waarop de vakbeweging het had verzocht 3). Op de bewuste zaterdag bleek, dat ook zonder een voorbereiding van drie dagen en louter improviserend het demonstrantenvervoer geen enkele moeilijkheid opleverde. Dat doet ernstig vermoeden, dat de NS-direktie gehoopt heeft met een beroep op het idealisme de strijd van het personeel te kunnen breken. Het wekt ook de verdenking, dat achter het schijnbare idealisme van de vakbeweging minder ideële motieven schuil gingen. Verklaarde diezelfde vakbeweging niet - toen ze nog poogde de 'wilde' aktie ongedaan te maken - dat strijdbaarheid gauw verslapt en dat om die reden niet vóór de 2e november verzet mocht worden aangetekend? En wou diezelfde vakbeweging soms beweren, niet te weten hoe snel de strijdlust afneemt wanneer welke aktie dan ook, al is het maar tijdelijk, wordt afgelast?

We kunnen niet tegenspreken dat menige aktie in het land, van buspersoneel of gemeentewerklieden of welke kategorie van het overheidspersoneel dan ook, niet altijd zelfstandig is gevoerd. Dat neemt niet weg dat ze allemaal, stuk voor stuk, tengevolge van direkte of indirekte druk van de basis tot stand zijn gekomen en dat men bij de beoordeling ervan terdege dient te beseffen dat de werkelijkheid gekompliceerder is dan een simpele onderscheiding in akties die 'wild' en akties die 'officieel' zijn. Formele onderscheidingen zeggen weinig. Alles hangt af van de druk, van de invloed, van de macht, die de werkenden z e l f uitoefenen en zullen kunnen b l i j v e n uitoefenen. Dát zal ook bepalen wat of er ná de magische datum van 2 november gebeurt. Vandaar dat ons laatste woord over de akties nog niet gesproken is.

(Afgesloten op de avond van de 1ste november '82)

-
- 1) Kennis van de gevoelens van de achterban is bepaald niet iets wat men bij vakbondsbestuurders aantreft. Op donderdag 6 oktober belegde een bij het CNV aangesloten ambtenarenbond in het Amersfoortse café-restaurant "De Eenhoorn" een ledenvergadering.

ring. De opkomst bleek veel en veel te groot voor het afgehuurde zaaltje. 't Bestuur verontschuldigde zich. Het had gemeend dat een ruimte met zo'n honderdvijftig stoelen wel voldoende zou zijn. De belangstelling overtrof alles wat het bestuur had verwacht. Daarop reageerde, volgens een verslaggever van *Trouw*, een kaderlid uit Utrecht met de woorden: "*Alleen daaruit blijkt dan al dat u eigenlijk niet weet wat bij uw achterban leeft*". Uit de emotionele discussie die volgde en uit wat er daarbij aan weerskanten van de bestuurstafel werd gezegd, konkludeerde de bewuste verslaggever, dat dit inderdaad zo was. Hij nam bij het bestuur een voorzichtigheid waar, die niet aansloot bij de gemoedstoestand van de leden. Begrip voor werkenden is er ook niet in die kringen waaruit de ministers afkomstig zijn. Bewindsvrouw Neelie Smit-Kroes van Verkeer en Waterstaat verklaarde in een interview met *Elsevier*-verslaggever Frank Lafort: "*Ik vrees dat een heleboel actievoerders niet eens meer kunnen vertellen waarom ze nu precies actie voeren*". Het doet denken aan die, tot de zogenaamd betere kringen van Den Haag behorende dame, die in de jaren '30 in volle ernst informeerde, waarom werklozen, als ze geen brood genoeg hadden, dan geen taartjes kochten.

- 2) In de geschiedenis van de arbeidersstrijd heeft zich iets dergelijks natuurlijk ontelbare keren voorgedaan. Drie voorbeelden komen ons als vanzelf voor de geest: in 1936, toen de arbeiders in Frankrijk alom de bedrijven bezet hielden, betoogde de bolsjewiek Maurice Thorez, dat men 'een staking moest weten te beëindigen'; in 1968, toen er 9 miljoen Franse arbeiders spontaan in staking waren gegaan riep de Franse vakbondsleder George Séguy, dat 'men zien moest in de in beweging zijnde trein te komen'; in 1973 stelden de industriebonden in Nederland zich aan het hoofd van een stakingsbeweging die ze via 't z.g. Paasbestand binnen de kortste keren om zeep hielpen.
- 3) Een spoorman heeft ons verteld, dat er b.v. op het rangeeremplacement van Amersfoort (belangrijk spoorwegknooppunt) treinstellen voor het vervoer van demonstranten gereed werden gehouden, maar dat het personeel er zorgvuldig voor waakte dat dit niet publiekelijk bekend werd. Men wilde wél demonstranten vervoeren, maar er mocht zelfs niet de schijn worden gewekt dat de aktie zou verslappen of dat de spoorjongens hun strijd van sekundaire betekenis achtten.

=====

GROEIENDE VERWIJDERING TUSSEN LEIDING

VAN DE F. N. V. EN DE ACHTERBAN

Op zaterdag 24 september j.l. bevatte zowel *De Volkskrant* als *NRC/Handelsblad* een tamelijk uitgebreide reportage waaruit ondubbelzinnig bleek dat de afstand tussen de leiding van de Federatie Nederlandse Vakbeweging en haar leden voortdurend groter en ook steeds duidelijker waarneembaar wordt. Beide reportages zijn gebaseerd op de gang van zaken tijdens een reeks van ledenvergaderingen in 't hele land, waarin met kaderleden gepraat is over 't nader uitgewerkte urgentieprogramma van de vakcentrale, dat "Zes punten voor FNV-aktie" heet. Uit al die vergaderingen rijst dit beeld op, dat de leden het praten van de leiding meer dan zat zijn en dat steeds luider en luider gevraagd wordt, waar of nu eigenlijk de beloofde akties blijven. Een beeld dus, dat op tal van punten overeenkomst vertoont met de situatie van vele jaren geleden, toen aan Arie Groenevelt van de Industriebond NVV gevraagd werd wanneer hij nu eindelijk op de barrikaden zou stijgen.

Destijds redde de president van de Amsterdamse rechtbank Arie van een verschutting door hem het bestijgen van welke barrikade ook te verbieden. Hoe of het ditmaal zal gaan weet vanzelfsprekend geen mens. Het is niet ondenkbaar dat de FNV voor de 'Belgische weg' zal kiezen; uiteraard kunnen zich ook andere oplossingen voordoen. Maar wat er ook zal gebeuren, de afstand tussen leiding en achterban zal er niet kleiner door worden, integendeel.

In een propvol zaaltje in Amsterdam verklaarde de havenbestuurder Ros, dat er ruimte genoeg was, maar te veel mensen. Daarop werd hem tegengeworpen: "*Als de FNV zo doorgaat passen we er volgend jaar prima in*". Of dat profetische woorden zullen blijken valt moeilijk te zeggen. Maar ook als er geen sprake mocht zijn van ernstig ledenverlies, dan nog zal dat maar van weinig betekenis zijn voor de verhouding tussen de leden en de bestuurders. De laatsten, zo konstateerde iemand in dezelfde vergadering, weten niet waarover ze het hebben. De vakbeweging loopt leeg omdat er meningen worden verkondigd zoals die achter de bestuurstafel. Maar die meningen zijn er niet toevallig; ze komen ergens vandaan. Ze spruiten voort uit de funktie van de vakbeweging in de kapitalistische maatschappij. Zolang die maatschappij bestaat zal er een vakbeweging zijn. Met grote tegenstellingen tot de leden. Een vakbeweging, die het tegendeel van een strijdorganisatie is. Tot een volslagen leegloop zal dat niet leiden. Wél tot toenemend zelfstandig optreden van de arbeiders.

=====